

INTRODUCERE

Ce au fost Bucureștii

Trăim într-un oraș pe care nu-l înțelegem și de aceea nu-l știm îngriji și-l îndreptăm adesea pe linii de dezvoltare care ar fi trebuit să rămână totdeauna străine, stricându-i astfel, prin adausurile și prefacerile noastre de acum, acel caracter care, în ciuda multor lipsuri și neglijențe, îl făcea totuși simpatic odinioară străinilor care ne vizitau. Greșeala noastră, în ce privește măsurile pe care le luăm astăzi față de dânsul, vine desigur și din trista lipsă de gust care s-a întins așa de repede în timpurile noastre, distrugând una din marile însușiri ale acestui popor, care are un instinctiv simț a ceea ce se potrivește, se cade și se cuvine. Dar în această rătăcire, o parte însemnată o are necunoștința aproape totală a împrejurărilor în care s-a ivit această reședință domnească, în concurență cu o alta mai veche și care, înaintând neconținut și prin puterea împrejurărilor și prin forța sa proprie de vitalitate, a ajuns să se impună ca o Capitală unică, pentru ca asupra ei să se reverse, la o anumită dată, grija atentă a unor foarte buni gospodari, pe care în fapta pe care au săvârșit-o nu i-am înțeles pe deplin nici până acum, pentru a li se arăta recunoștința cuvenită.

Aceasta nu înseamnă că n-au fost oameni care să nu se gândească la istoria Bucureștilor și care să nu încerce a o scrie chiar, într-un moment când orizontul era așa de îngust și mijloacele de informație nesfârșit mai puține decât acelea care încetul cu încetul s-au îngrămădit, for-

mând astăzi, chiar dacă ele n-au fost adunate deplin și prezentate metodic, o impozantă masă de lămuriri.

După cercetările mai vechi ale lui Berindei, un ziarist foarte cunoscut pe vremea lui, care era în același timp și profesor de istorie și care a tratat, într-un stil pe care voia să-l îndrepte după acela atât de delicat înflorit al lui Odo-bescu, deosebite capitole din trecutul nostru, G. Ionescu-Gion s-a încumetat să prezinte toată înfățișarea vieții de odinioară, într-o întinsă lucrare luxoasă, cuprinzând multe ilustrații prețioase, în general destul de bine alese.

Nu se poate tăgădui acestei opere, despre care am făcut cândva o dare de seamă puțin glumeață în „L'indépendance roumaine”, folosul ce rezultă din cercetări personale sau, cu ajutorul altora, a materialului destul de bogat care se află răspândit în deosebite condice și colecții de documente din Arhivele Statului.

Istoria Bucureștilor a apărut însă pe o vreme când V.A. Ureche nu se gândise încă a publica, întovărășindu-le de comentarii mai mult sau mai puțin întinse și potrivite, numeroasele pagini care se cuprind în aceste condice, vădind, până în cele mai mici amănunte, atât de atenta edilitate a acestor oameni, deprinși cu îngrijirea de cârmuirea împărătească otomană a Constantinopolului.

Lucrarea lui Ionescu-Gion a voit s-o continue, într-o formă mai ușoară, potrivită pentru o epocă cu totul nouă, Frédéric Damé, care, întrebuițând și el un material documentar important, a căutat să țină la curent această prezentare până prin anii 1890.

Dar, de aici înainte, nu s-a făcut nimic pentru o nouă înfățișare a acestei istorii.

Trebuie să spun mai ales că în capitolele lui Ionescu-Gion și ale continuatorului său sunt aspecte ale acestei vieți care se întinde peste jumătate de mie de ani,

dar subiectul însuși nu este înțeles în liniile sale generale și mai ales în dezvoltarea aceea organică a unei vieți adevărate care a înaintat, s-a retras, s-a amestecat, s-a lămurit din nou, așa cum se întâmplă cu orice manifestare a vieții, care nu poate să fie înfățișată în bucăți, ci numai pe o singură linie de desfășurare.

Ființa materială și morală a Bucureștilor, încă de la primele constatări pe acest loc a unei vieți preistorice, n-a apărut niciodată înaintea cititorilor, pentru a înrâuri asupra schimbărilor la care orașul poate fi supus într-o vreme următoare. Ceea ce se încearcă în această nouă istorie a Bucureștilor este prin urmare înainte de toate a prezenta dezvoltarea acestui oraș sub raportul unei izbucniri de viață, care, potrivit cu împrejurările vremurilor schimbătoare, capătă un caracter sau altul, toate plecând însă de la principiul de existență și de la întâia menire pe care o avea această alcătuire de populație, menită unei sorți așa de schimbătoare, dar, în linii generale, așa de mari.

Avem a face la început cu o fortăreață a Domniei.

Domnia Țării Românești, una din formele de viață trecută a poporului românesc, s-a întemeiat, după încercarea - foarte veche - a altei țări românești, a unei Vlaște - căci cuvântul slavon are același sens ca și cuvântul românesc pentru numirea Statului - pe malul Dunării, în partea unde se păstrează și până astăzi acest nume pentru județ, în vecinătatea ilfoveană a căruia se află de altminteri pădurea Vlăsiei, în părțile de munte unde era vecinătatea cu regatul ungar, și se poate stabili că viața, încă neorganizată politic, a unui neam capătă forma aceasta politică și prin puterea ce gălgâie într-însa, dar și prin vecinătatea unei țări care a căpătat acest chip de înjghebare mai desăvârșită.

Din Argeș, trecând dealurile, s-a mers întâi la Câmpulung, unde era o veche așezare de catolici coborâți din Ardeal, strâns legați de biserica lor, lângă care s-a ridicat, în proporții mai mari, ca semn de stăpânire, ca mijloc de apărare prin zidurile înalte și ca mulțumire adusă lui Dumnezeu, Biserica Domnească, împreună cu Curtea și cu puternice mijloace de apărare.

În acest mediu rămas străin până târziu în secolul al XVII-lea, deși localnicii deprinseseră limba românească, dar păstrau vechiul lor lăcaș de închinare, în jurul căruia există și astăzi o organizare a credinței latine, viața de Stat nu se putea desfășura cu acea putere pe care o dă - ceea ce, când a fost vorba de mutarea capitalei la Făgăraș, nu se ținea în seamă - numai existența unei puternice populații, de aceeași origine națională. S-a părăsit deci creația, de un caracter așa de amestecat și de o durată așa de provizorie, care a fost această cetate străină în mijlocul satelor dintr-un Câmpulung românesc. Deci, de la Câmpulung s-a făcut coborârea în jos către Târgoviște, trecându-se de pe malul Râului Doamnei și al Râului Târgului către cursul mai larg al Ialomiței. Aici se găsea un vechi târg, care a dat numele său orașului Târgoviște; finala aceasta *iște*, care înseamnă nu o existență în prezent, ci o moștenire din trecut, cum este, de exemplu, în „porumbiște”, unde a fost porumb, sau în „miriște”, în cazul acesta nu are sensul general ce s-a păstrat până acum, căci pe această linie mult mai jos se întâlnește cea apă a Mostiștei, venind de la cuvântul slavon *most*, care înseamnă „pod” și firește că aici erau poduri actuale, și nu amintirea singură a unor poduri care au fost pe vremuri.

Deși Ialomița poate să însemne un mijloc de apărare, deși deasupra ei se ridică foarte sus dealul acoperit cu vii, în vârful căruia a fost fără îndoială o biserică mai ve-

che, din care s-a format pe urmă frumoasa clădire de piatră, după norme italo-dalmate, a lui Radu-cel-Mare, Târgoviștea nu poate fi considerată într-adevăr ca o cetate. În vremuri grele, Domnia putea să păstreze numai cu greutate acest cuib al ei, care, în desfășurarea împrejurărilor, a ajuns să fie numai un popas.

Cu totul alta era situația noii formații care fu Bucureștii, și pe locul unei așezări romane.

Odinioară un sat de păstori și plugari, al moșului Bucur, de unde vin moșia lui și coborătorii lui, Bucureștii, localitatea însăși nefiind decât moșia Bucureștilor, a oamenilor coborâți din acest moș care este Bucur. Aici Dâmbovița este largă și pe vremuri ea făcea pe amândouă malurile sale ochiuri de ape, care puteau să oprească înaintarea repede a unui năvălitor.

Nu este o singură înălțime, ci pe malul de Sud mai multe dealuri se înșiră, de la al Radului-Vodă până la al Spirii, al Mitropoliei și la părțile ridicate de către Cotroceni. Rezistența se putea face, prin urmare, din mai multe părți, cum, în cursul timpului, lupte s-au și dat pe aceste puncte mai înalte.

Dar înfățișarea acestor locuri mai avea o înlesnire pentru aceste scopuri defensive: la Cotroceni, al cărui nume chiar înseamnă un loc unde se „cotrocește”¹ cineva, sau, cum se zice în Banat, se cotârșește, era marea pădure în care, înainte de a ridica drept mulțumire către Dumnezeu mănăstirea lui, Șerban Cantacuzino, acest vechi iubitor al Doamnei Anastasia a lui Duca-Vodă – ceea ce de la o bucată de vreme a ajuns să înțeleagă și Vodă însuși – a izbutit să găsească un adăpost.

¹ *a adăposti*, v. Lazăr Șăineanu, *Dicționarul Universal al Limbii Române*, 1929, p. 173 (n. Adrian Majuru).

De jur împrejur se întindea codrul, care păstra numele Vlăsiei de odinioară și din care și până astăzi au rămas pâlcuri, care neapărat au trebuit să fie curățate. Aceasta fără a mai pomeni de lacurile semănate în dreapta și în stânga, care formau prin ele însele o cingătoare defensivă pentru orașul ce rămânea să se întemeieze și pentru cetățuile menite să-l apere.

Ceea ce a grăbit însă așezarea Domniei la București, măcar pentru o bucată de vreme, a fost tendința politicii lui Mircea I - pe care noi îl numim cel Bătrân, fără ca aceasta să trebuiască a ne face să credem într-o vârstă târzie, sau într-o viață îndelungată a lui, căci și „bătrân” și „mare” nu înseamnă altceva decât „cel vechi”, „cel dintâi” - de a se întinde către Dunăre, unde îl chema moștenirea Statului bulgăresc desființat și alianța pe care a încheiat-o, pentru o bucată de vreme, cu unul din sultanii tineri rămași de pe urma lui Baiazid I, Musa. Acela care era să stăpânească în Dobrogea, având punctul de sprijin la Nord în Chilia-Veche sau Licostomo, iar la Sud în vechea cetate celto-geto-romană de la Durostorum, devenită Silistra, acela care moștenise de la înaintașul său Vladislav Voievod drepturi asupra Nicopolului, „Nicopoiia” de odinioară, și asupra Vidinului, Diul nostru, puternicul Domn care a putut să se intituleze stăpân al cetăților turcești de pe malul drept al Dunării, s-a gândit să-și asigure această posesiune, pe care n-o va putea transmite urmașilor săi, mai slabi în împrejurări mai grele, prin întărirea pe malul stâng al Dunării a cetății din Giurgiu, întemeiată și ea pe baza unui vechi sat, al moșului Giurgiu, așa încât localitatea, menită unei mai mari dezvoltări, ar fi putut să se cheme Giurgești sau Giurgiulești.

Pe când lucra de zor, trăgându-și cheltuielile din blocurile de sare pe care le vindea dincolo de Dunăre, la întărirea Giurgiului, Mircea a simțit deci nevoia de a avea

un popas la mijlocul drumului, între regiunea de dealuri și fluviu, în acel loc atât de bine asigurat din mai multe puncte de vedere care a fost Bucureștii.

Dar linia Dunării și stăpânirea pe malul celălalt fiind părăsite de la o bucată de vreme, și turcii, după așezarea lui Mohammed I în scaunul de stăpânire al otomanilor, având ei capetele de poduri pe țărmul stâng, împreună cu o întinsă raia ce mergea până la marginea pădurii prin care ea era apărată mai departe în Nord, mutarea la București putea să fie mai puțin indicată pentru acești stăpânitori mai târzii. Ceva care era nu de natură militară, ci politică, a atras însă pe domnii ceilalți din secolul al XV-lea către această *Capitală de schimb*.

Acest motiv politic a fost atârănarea în care s-au găsit acești domni mai slabi față de acea împărăție turcească. Cum, în nesiguranța moștenirii la tron, orice domnie putea să fie neconținut amenințată de un „domnișor”, pe care l-ar fi ridicat un partid de boieri, refugiul la turci devenea pentru cel din scaun o adevărată necesitate. Giurgiul, care determinase ridicarea Bucureștilor, trăgea acum către sine această a doua capitală a țării, ținând-o legată de puterea otomană cuprinsă între zidurile sale.

Așa s-a întâmplat și în tot secolul următor, al XVI-lea, cu deosebirea că între cele două ramuri ale dinastiei, una – de care se ține și Mihai Viteazul – cu îndreptarea ei către creștinătate și către cultura apuseană, către alianța dincolo de munți, preferă Târgoviștea, iar aceea care prin Mircea Ciobanul venea din neamul aprigului Țepeș se simțea, prin adevărate tradiții de familie, mai legată de București.

De la o bucată de vreme însă același sentiment de alipire către creștinătate, moștenit de la Mihai însuși, care era legat de Târgoviște și prin faptul că la Sfântul Nicolae din Deal, fundația lui Radu-cel-Mare, se afla îngropat părintele său Petrașcu, numit cel Bun pentru bunătate,

dar poate și pentru a-l deosebi de Petrașcu cel Nou, zis și Nicolae, fiul lui Mihai, și acel bunic care era Radu, ctitorul însuși, a stăpânit, de la un capăt până la celălalt, pe fostul ostaș al „viteazului”, care era odinioară numai Aga Matei din Brâncoveni și care a rămas în amintirea noastră, după titlul luat mai târziu, Matei Basarab, sau, în forma cea bună a numelui, Băsărabă. Matei-Vodă s-a temut neconținut de o lovitură din partea turcilor, ajutați sau ba de răul vecin din Moldova, râvnitor la stăpânirea asupra amânduror țărilor și chiar și asupra Ardealului, care a fost Vasile Lupu. O surprindere din Turcia putea să-l ajungă oricând, și de aceea a fost mai asigurător pentru dânsul să se țină de scaunul cel vechi al Târgoviștei.

Bucureștii era amenințat să decadă în această părăsire care n-a fost totală, dar pe care o putem constata, urmărind schimbările din loc ale domniei.

Aici însă, orașul însuși, prin puterea sa de viață, ajunge a se dezvolta, întâi sub raportul locuitorilor, al comerțului pe care îl făcea, al elementelor străine, mai ales din Răsărit, pe care le atrăgea, pentru ca pe urmă să recheme domnia aici.

De aceea, acest Constantin-Vodă, fiul lui Radu Șerban, a clădit pe una din înălțimile ocrotitoare ale orașului biserica sa, anume ca să adăpostească pe Vlădica țării. De aceea, acte însemnate din viața lui zbuciumată s-au petrecut aici, el fiind, de altfel, fiul unei preotese din Ilfov, care fusese iubita lui Radu-Vodă, ceea ce iarăși putea să-l îndrepte în această direcție. Cu politica sa, întâi turcească, apoi legată de același Ardeal al dinastiei ungurești și de ideea cruciatei, fără a rupe până la un anume moment legăturile cu sultanul, Mihnea Radu, care a vrut să imite pe Mihai Viteazul în nume și în fapte, a oscilat între București și Târgoviște. Când el a căzut, turcii au impus pentru toți domnii care au venit pe urmă, până la sfârșitul veacului, chiar pentru un așa de mândru stăpânitor

cum a fost Șerban Cantacuzino, reședința Bucureștilor, în marginea căruia am văzut că acest Cantacuzino a întemeiat frumoasa mănăstire a Cotrocenilor.

Aceeași nevoie de politică dibaci nesigură, timp de mai mult de un sfert de veac, între turci, austrieci și ruși, a făcut pe Constantin Brâncoveanu să urmeze exemplul lui Matei. Bucureștii îi sunt datori cu o mulțime de îmbogățiri și înfrumusețări, dar el caută să învie acea Târgoviște care pe vremea lui își înmulțește bisericile, pentru că pe acolo, la un moment greu, era drumul, pe valea Ialomiței, către Ardeal.

O a treia perioadă în istoria Bucureștilor începe cu instalarea fanarioților prin Nicolae Mavrocordat. Ea ține până la 1821. În toată această vreme, domniile veniți din Constantinopol, se inspiră din lumile cunoscute acolo din copilăria și tinerețea lor. Pentru dâșii nu pot fi două capitale și le este închisă calea unei îndoite politici. Sunt, cu toată autonomia care s-a păstrat, doar vechiul împăratului din Constantinopol, de care atârnă în toate privințele. Gândul lor cel mai ambițios este să facă din această capitală unică o icoană a aceluia împărătesc Țarigrad.

Pentru aceasta, ei vor întrebuița aceleași metode pe care sultanii otomani le împrumutaseră de la împărății bizantini, iar aceștia de la predecesorii lor romani.

Caracterul militar al cetății a dispărut de mult, autonomia orășenească este suprimată, județii din București, șefii acestei vechi municipalități dispărând: tot ce se face este din inițiativa domnului și prin organele lui.

Este un regim de ordonanțe, de lucruri scrise, de măsuri impuse.

Orașul crește, vechile împrejurimi trebuie să fie necentenit înlăturate, o imensă mahala se strânge în jurul centrului cuprinzând străzile de comerț, curțile boierilor

și reședința domnească. Ceea ce lipsește însă, tocmai din cauza acestei supravegheri de aproape, acestei tutelări domnești este simțul cetățenesc.

El încercase să se manifeste de la 1740 până pe la 1770, când, după ce suna clopotul Mitropoliei, Vlădica se puna în fruntea orășenilor, chiar cu primejdia ca mai târziu șefii mișcării să atârne în spânzurătoare, și stăpânitorul era silit să dea drumul boierilor zurbagii, care voiau să facă pe fanariot a înțelege că pe lângă dânsul este totuși o țară, cu amintirile, voința și tendințele ei.

De la 1774 înainte, cu seria nouă a fanarioților, strâns legați de Constantinopol, această vioiciune gata de tulburare a dispărut.

În loc rămân, după obiceiul constantinopolitan, cântirile din cafenele și biletele neiscălite, cu critici amare, în românește și grecește, care se strecoară pe sub poartă în curțile boierilor. Cronica unui Zilot Românul nu face decât să dea expresie, într-o operă literară, acestui fel de a se arăta nemulțumirea, la care se adăuga, tot după obiceiul din Constantinopol, darea de foc.

Cu așezarea din nou a domniei de țară, o eră de occidentalizare se deschide pentru amândouă țările noastre, prin urmare și pentru Capitala munteană a Bucureștilor. Nu se poate zice că n-a fost o adevărată iubire a acestor noi stăpânitori pentru reședința lor: bătrânul Grigore Ghica, fratele său mai tânăr, Alexandru, frații Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei trebuie așezați între binefăcătorii Bucureștilor. A lipsit, într-adevăr, celor doi din urmă înțelegerea pentru o tradiție pe care arhitecții aduși din Austria au călcat-o în picioare, stricând caracterul vechilor biserică, pe care uneori numai, și cu multă greutate, îl poate restabili Comisia Monumentelor Istorice. Dar sub această oblăduire, mai mult patriarhală, nu se mai întâlnesc scene asemănătoare cu acelea de pe vremea unui Constantin

Mavrocordat și a unui Ștefan Racoviță, în care simțeau că este o lume populară în stare să arate ce vrea.

Când o nouă generație a venit, cu idei liberale în formă revoluționară, ea a împiedicat ivirea unei conștiințe publice, tocmai prin aceea că a organizat o putere a „poporului”, în formă de club. Cu acești București au avut a face, în momentele grele ale cârmuirii lor, și întâii domni ai Unirii, Cuza-Vodă și Carol I. Tradiția cetățenilor indignați într-adevăr și a falșilor „cetățeni indignați”, cum au fost botezați ironic, a făcut ca ceea ce ar putea fi un spirit al capitalei să devină numai o simțire de club, la dispoziția stăpânilor primelor situații în politică.

Dacă ar fi fost altfel, dacă această conștiință publică, din ce în ce mai luminată și mai legată de așezăminte culturale, care nu s-a putut dezvolta din lipsa unei atmosfere prielnice, ar fi existat, desigur că și greșelile multor primari care s-au succedat nu s-ar fi produs, și n-am asista și astăzi la prefacerea orașului după capriciile străinilor pripășiți aici, care au stricat aspectul românesc al unor cartiere întregi și au făcut adesea din biserici niște clădiri părăsite și menite ruinei. Nu prin voia bucureștenilor înșiși, noua înfățișare, nepotrivită și uneori antipatică, a Bucureștilor s-a produs.

Oameni de pretutindeni și uneori de toate națiile s-au năpustit asupra banilor care se puteau câștiga aici. Orașul nu mai este de recunoscut pentru aceia care au trăit în el altădată.

A curăța această capitală, despre care un străin spune că într-un singur deceniu ar putea ajunge una din cele mai frumoase din Europa, cruțându-se resturile de grădini care mai sunt și împiedicându-se dărâmarea a ceea ce mai înfățișează un trecut de artă, liberând-o de toate elementele pe care le-am primit, dar care nu folo-

Istoria Bucureștilor

sesc la nimic, de la vagabondul venit de multe ori din anumite sate basarabene nenorocite până la reprezentantul fabricilor, cu capital străin și metode de lucru neasemănătoare cu ale noastre, de la un capăt al Ardealului la celălalt, a supune unei acțiuni sociale și culturale ceea ce rămâne, pentru a face dintr-înșii cetățeni adevărați ai unei cetăți metropole românești, iată care este programul vremurilor viitoare.